

Píše Jan Pišna

(E*forum, 06. 09. 2017)

Představme si nejprve konec školního roku. V hledišti školního divadelního sálu se tísní diváci, v předních lavicích zasedá měšťanská honorace a do černých sutan odění páteři jezuiti. V rukou drží tištěné synopse hry, kterou za chvíli uvidí. Všichni napjatě očekávají, co se bude dít. Náhle se na předscéně objeví několik herců. Chlapci z ostatních tříd, kteří sedí v dalších řadách hlediště, ihned poznávají své spolužáky z nejnižší třídy tzv. rudimentistů. Ti poslední měsíc pravidelně po výuce nacvičovali se svým učitelem dramatický kus ze života Jana Nepomuckého, který byl nedávno svatořečen. V kalendáři se píše 27. května 1729 a Antonín Machek se svými svěřenci zanedlouho sehraji kus *Angelus ad aras*. Hlediště, kde to ještě před chvílí hučelo jako v úlu, náhle ztichne. Hra začíná.

Latinské hry provozované na jezuitských školách v první polovině 18. století, a to jak v latinském originále, tak i českém překladu, přinášejí dva různobarevné svazky nové edice **Theatrum neolatinum** nakladatelství Academia. První svazek modrošedé barvy s titulem **Svatý Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách** (2015) se soustředí na dramata vzniklá především v období kolem světcovy kanonizace ve dvacátých letech 18. století, druhý, kanárkově žlutý svazek **Nejmírnější Pallas** (2016) sleduje tematicky různorodé dramatické kusy provozované žáky tzv. gramatikálních tříd přibližně z téže doby.

Hned na úvod budiž řečeno, že se jedná o záslužný čin a zároveň o nové uchopení dosud opomíjeného tématu bohemikální literatury, kterým latinsky psaná dramatická tvorba raného novověku jistě je. V případě prvního svazku se tohoto úkolu houževnatě ujal editorský kolektiv ve složení Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková, Martin Bažil, Eva Pauerová, Jan Zdichynec a Zdeněk Žalud za spolupráce dalších filologů. Druhý svazek s nemenší pílí edičně sama připravila Magdaléna Jacková.

Oba svazky lze brát jako svého druhu iniciační četbu do doposud málo poznaného „literárního světa bez konkrétních obrysů“, jak bychom mohli na základě našich znalostí shrnout poznání literárního života uvnitř jezuitské komunity, ale potažmo také celého období raného novověku. Tudíž i texty dosud známé jen několika málo odborníkům, kteří se zabírají dějinami divadla nebo se věnují dějinám Tovaryšstva Ježíšova a jeho působení v českých zemích, se tak zásluhou edice probouzejí k novému životu. Zároveň mohou oslovit daleko širší publikum, od zájemců o latinu jako takovou až po náruživé intelektuální zvědavce všeho druhu. Jak editoři prozrazují, oproti okolním provinciím jezuitského řádu disponujeme nečekaně velkým bohatstvím

dochovaných her a synopsí (tj. výtahů z děje hry) různé kvality, a byla by škoda tento poklad nechat ležet ladem (jezuitských školských her bohemikální provenience je na tři stovky a tištěných synopsí přibližně kolem dvou tisíc).

Oba svazky edice mají stejnou strukturu. Jejich úvodní studie shrnují podstatné údaje v několika rovinách. Předně vsazují žánr školských her do kontextu pedagogické činnosti na jezuitském gymnáziu, sledují námětové okruhy a motivy, ale také se snaží seznámit čtenáře s postavami a kompoziční strukturou školských her. Samotným edicím her předchází velmi podrobná ediční poznámka, která je dílem především A. Bočkové. Ediční přístup je veden snahou jemně vybalancovat vstřícnost k dnešnímu čtenáři a zároveň uchovat osobitosti a charakteristické markanty původního textu. Editoři se tak vyvarovali zbytečného klasicizování původních textů. Před zrcadlovým latinsko-českým textem her je vždy zařazena zhuštěná poznámka, v níž je čtenář seznámen s původem rukopisu či tisku a dochováním hry, její strukturou, jednajícími postavami a filologickými aspekty textu (jazyk, styl a versologická stavba). Autorům jsou věnovány medailonky za edicí, po nichž ještě následují rejstříky, vysvětlivky a bibliografické seznamy.

Všichni autoři byli učiteli v třídách jezuitských gymnázií, pro něž texty vznikaly. Podobně jako u her provozovaných žáky partikulárních škol (tj. městských latinských škol, které připravovaly studenty ke studiu na univerzitě) přelomu 16. a 17. století, i zde byl kladen hlavní důraz na obsah učiva a zušlechťování mravů. Jinými slovy šlo o upevnění gramatických a rétorických znalostí nabytých ve škole, zároveň si však studenti na základě jednání postav osvojovali určité sociální návyky a dovednosti. Vytváření těchto pozitivních modelů mravního chování mělo budovat a posilovat především křesťanský charakter studentů. Konflikt a zápletka řady her podléhají mravnímu apelu a mají za cíl jasně od sebe oddělit chování správné a dobré od zavrženíhodného a špatného. Námětové okruhy školských her se často prolínají a stavba děje pokrývá široké spektrum – od hry klasického typu s postupně se rozvíjející zápletkou přes hry s konfliktní strukturou až po konfrontační hry a hry s rozdělením na protasis a apodosis, přičemž na rozdíl od starších dobových poetik dochází k sémantickému posunu, dalo by se říci až k jakési emblematizaci celého motivu. To vše jen dokazuje, jak širokou a mnohotvárnou paletu námětů v sobě školské latinské drama skrývá.

Veršovaná struktura dochovaných her nepřekvapí, většinou se přidržuje klasického senekovského jambického trimetru. Pro ozvláštňování autoři v několika případech obměňovali rytmizaci a do hry „vsunuli“ elegické distichon či jen hexametr. Novodobí překladatelé se vydali cestou prozaického překladu, který je v mnohém doslovnější oproti různým snahám upjatě strojeného filologického překladu. Ponechali tak řeči její přirozený tok bez básnického experimentování. Přesto ani filolog nepřijde zkrátka, neboť latinský text je opatřen textověkritickými poznámkami pod čarou (ty se týkají především gramatických záležitostí a odchylek od již zmíněného jambického trimetru), kdežto poznámky pod českým překladem mají věcný charakter.

Před literárními historiky ovšem stojí nelehký úkol: zasadit školské drama do dobového literárního i kulturního kontextu. Náznaky z minulosti tu již jsou. Stačí vzpomenout mohutnou studii Václava Černého *Barokní divadlo v Evropě* (časopisecky 1968–1970, knižně 2009), v níž řadí školské drama de facto k neprofesionální scéně. Jenže je tomu tak skutečně? Především nelze školské latinské divadlo zbavit pedagogických pout, spjatých s poetikou, rétorikou, nácvikem gest. Vždyť právě v chlapeckém věku se formuje estetický vkus a utvrzují se estetické a morální normy, dochází k prvnímu obeznámení s náročnějšími díly. Nelze také pominout skutečnost, že kterýkoliv profesor gramatické třídy byl schopen (dle svých uměleckých a literárních schopností) sepsat a nastudovat s žáky latinský divadelní kus. Nabízejí se tudíž otázky: Proč z tohoto podhoubí nevzniklo více? Proč nebyla poptávka po náročnějších kusech v měšťanském prostředí, z něhož většina studentů jezuitských gymnázií pocházela či do něhož posléze vstupovala?

Nejvýznamnějším mužem českého jezuitského dramatu a pro mnohé autory také nedostižným vzorem byl jistě Karel Kolčava, estetik a autor tzv. modelových dramát, jemuž již byla v minulosti věnována badatelská pozornost (např. M. Kopecký, B. Ryba, M. Jacková). Velmi záslužným počinem v rámci této ediční řady věnované latinskému dramatu by tedy bylo vydat Kolčavova díla, a to také s ohledem na letošní třisetleté výročí od Kolčavova úmrtí. Možná, že bychom pak dali za pravdu Václavu Černému, který prohlásil, že „v tragikovi Kolčavovi byli bychom měli svého Calderóna nebýt jeho svázanosti s pedagogickými intencemi jezuitské školy [...]“.

Oba výběry řady *Theatrum neolatinum* představují určitou tematickou výseč, antologii z korpusu dochovaných latinských jezuitských dramát, přičemž selekce je vedena snahou v první řadě uchopit školské drama jako fenomén. Editori nezastírají, že se snažili vytvořit reprezentativní soubor, který by oslovil i širší badatelskou obec. Další otázkou je, kam se ediční řada bude ubírat dál. Nyní už nejde o to, hledat v pramenech českého Calderóna či Corneilla, význam a užitek dochovaných děl se odvíjí od jejich literární analýzy a především od snahy vsadit školské jezuitské latinské drama do dobového kulturního kontextu, aby naše poznání tehdejšího literárního života doznalo výraznějších kontur.

Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková, Martin Bažil, Eva Pauerová, Jan Zdichynec, Zdeněk Žalud (eds.): *Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách*. Praha: Academia, 2015, 645 s.

Magdaléna Jacková (eds.): *Nejmírnější Pallas – Hry určené gramatikálním třídám jezuitských gymnázií*. Praha: Academia, 2016, 484 s.